

ANDRZEJ ŁUKASZ JĘDRZEJCZAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu
ORCID: 0000-0001-8892-3632

Zagadkowe relacje pomiędzy bohaterami sagi o Samsonie. Analiza wybranych elementów Sdz 13-16

DOI: <https://doi.org/10.26142/stgd-2019-001>

Streszczenie: Saga o Samsonie jest oryginalną częścią Biblii Hebrajskiej, w której licznie występują niedopowiedzenia, zagadki i stwierdzenia nie do końca zgodne z prawdą. Kolejni bohaterowie zakrywają przed sobą istotne wiadomości, a główny bohater igra ze swoimi przeciwnikami opowiadając im zagadki. Celem przedkładanego artykułu jest wyszczególnić kolejne elementy, które składają się na narrację o Samsonie i stanowią o enigmatyczności całego opowiadania. Analiza wybranych elementów ma uzmysłowić Czytelnikowi, że tajemniczość sagi o Samsonie nie zależy tylko od zagadek konstruowanych przez głównego bohatera, ale także od relacji pomiędzy jego rodzicami i aniołem Pańskim.

Słowa kluczowe: Samson, Filistyni, Księga Sędziów, zagadka

The Puzzling Relations Between the Heroes of the Samson Saga. Analysis of Selected Elements Jud. 13-16

Abstract: The Samson saga is an original part of the Hebrew Bible in which numerous understatements, puzzles and statements far from the truth appear. Successive heroes hide important information from one another, while the principal figure plays with his opponents by telling them puzzles. The main aim of this article is specify the successive elements which make up the narrative and which give the story as a whole its enigmatic character. The analysis of selected elements is intended to make the reader aware that the enigma of the Samson saga rests not only on the puzzles constructed by the principal figure, but also on the relationship between his parents and the angel of God.

Keywords: Samson, Philistines, The Book of Judges, puzzle

Wstęp

Historia Samsona daje szereg możliwości interpretacyjnych, bowiem składa się na nią wiele elementów¹. Precyzyjne określenie kolejnych części, jakie składają się na cały cykl (Sdz 13-16), uwidacznia mnogość motywów: wieści przyniesione przez Bożego posłańca (13,1-23) i cudowne narodziny Samsona (13,24-25); pierwsze miłosne perypetie Samsona (14,1-5a); motyw walki z lwem i symboliczne pojawienie się miodu w padlinie zwierzęcia (14,5b-9); wesele Bożego wybrańca z Filistynką i towarzyszące mu inne wydarzenia (14,10-20); walka Samsona z Filistynami (15,1-20)² oraz ostatni etap życia nazirejczyka, kiedy to poznał Dalilę i zakochał się w niej, za co przypłacił życiem (16,4-31). W oparciu o ten ogólny podział lub próbując rozbić kolejne partie tekstu kierując się bardziej szczegółowymi kryteriami analiza egzegetyczna może zostać poprowadzona w kilku kierunkach. Ważnym dla zrozumienia historii Samsona może być ukazanie roli kobiet w życiu bohatera, począwszy od jego matki, nieznaney z imienia żony Manoacha, która była niepełna (13,2), skończywszy na Dalili, ostatniej kobiecie życia biblijnego bohatera (16,4), której rola nie jest wcale oczywista³. Relacje w Sdz 13-16 występują na trzech różnych poziomach: etnicznym (Izrael-Filistyni), religijnym (człowiek-Bóg/bóstwo) oraz personalnym (Samson-rodzice; Samson-kobiety)⁴. Innym, równie ważnym motywem poruszonym w historii o Samsonie jest zarys stosunków, jakie utrzymywały się pomiędzy Izraelitami a Filistynami⁵. Również i sama postać

¹ Przeglądu historii egzegezy historii Samsona dokonuje G. Mobley, *Samson and the Liminal Hero in the Ancient Near East*, New York, London 2006, s. 1-36. Interesującą linią interpretacyjną jest potraktowanie Samsona jako obrazu Izraela, por. E.L. Greenstein, *The Riddle of Samson*, "Prooftexts" 1/3 (1981) s. 248-249.

² Interesujące opracowanie zagadnień archeologicznych i topograficznych związanych z Sdz 15 dostarczył N. Na'aman, *David's Stronghold and Samson's Rock of Etam*, w: „Let us Go up to Zion”, (Supplement to Vetus Testamentum; 153), red. I. Provan, M.J. Boda, Leiden, Boston 2012, s. 431-440. Przykładem rozbicia większej partii tekstu na mniejsze fragment jest propozycja Crenshawa dotycząca podanej perykopy: przygotowania do wesela (14,1-9); uczta weselna (ww. 10-20); próba pojednania (15,1-8); walka wręcz (ww. 9-17); prośba o pomoc (ww. 18-19); dwie edytorskie uwagi (14.10; 15.20), por. tenże, *Samson. A Secret Betrayed, a Vow Ignored*, Atlanta 1978, s. 77.

³ L. Rowlett, *Violent Femmes and S/M: Queering Samson and Delilah*, w: "Queer Commentary and the Hebrew Bible", (The Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies; 334) red. K. Stone, Sheffield 2002, s. 106. Autorka również wskazuje na inne możliwe interpretacje, a wśród nich pojawia się Dalila jako kusicielka.

⁴ S. Gillmayr-Bucher, *A Hero Ensnared in Otherness? Literary Imaes of Samson*, w: *Samson: Hero or Fool? The Many Faces of Samson*, (Themes in Biblical Narrative; 17), red. E. Eynikel, T. Nicklas, Leiden, Boston 2014, s. 33.

⁵ Historia Samsona ze stosunkami izraelsko-filistynskimi w tle może być odbiciem sytuacji politycznej prawdopodobnie okresu żelaza I, kiedy te dwie kultury wchodziły ze sobą w interakcje; S. Niditch, *Judges*, Louisville 2011, s. 144-145. Badania nad historią Filistynów i ich relacji między innymi z Izraelitami nadal trwają, również w Polsce, czego dowodem jest książka autorstwa Łukasza Niesiołowskiego-Spanò, *Dziedzictwo Goliata: Filistyni i Hebrajczycy w czasach biblijnych* Toruń 2012. Interesującym opracowaniem zagadnienia jest również książka autorstwa Pekki Pitkänena,

izraelskiego wojownika może być rozumiana na kilka różnych sposobów. W tradycji chrześcijańskiej Samson przedstawiany był jako święty, prorok lub nawet jako typ mesjasza (również w judaizmie), a zdarzały się także negatywne zdania na temat jego osoby⁶.

Pierwsza część artykułu została poświęcona skrótovej analizie czasownika הִתְחַלְּקוּ , który pojawia się w sadze o Samsonie i łączy narrację o spotkaniu żony Manoacha z zagadkami stawianymi przez biblijnego herosa. Przeprowadzona zostanie zatem egzegeza fragmentów biblijnych opowiadających o tym cudownym wydarzeniu (Sdz 13). Dalej, poddana obserwacji zostanie postać głównego bohatera, który, pomimo wybrania przez Boga, nie stanowi odpowiedniego przykładu do naśladowania. Emocjonalny, silny i uległy kochanek, staje w opozycji do swych rodziców, jest agresywny i nieobliczalny. Przeprowadzone badania mają na celu ukazanie *zagadkowości* nie tylko oświadczeń stawianych przez Samsona, a przede wszystkim relacji, jakie występują najpierw pomiędzy rodzicami biblijnego wojownika, a także pomiędzy Samsonem i Bogiem lub Samsonem a Izraelem i Filistynami. Tajemniczość postaci, budowanych relacji międzyludzkich i celowości pojawienia się kolejnych bohaterów w całej sadze o Samsonie, jest zaskakująca, a utkana przez autora biblijnego narracja, obserwowana z bliska, pozwala spojrzeć na problemy relacji w innej perspektywie.

1. Występowanie czasownika הִתְחַלְּקוּ w tekstach biblijnych

Marghalit⁷ wyszczególnił dziewięć miejsc w całej Biblii, w których pojawia się słowo הִתְחַלְּקוּ , tłumaczone w polskich przekładach jako „zagadka” (Ps 59,5) lub „wyrazy ukryte” (Lb 12,8)⁸. Słowo to występuje w bezpośrednim sąsiedztwie z czasownikami (עֲבַד - „wypowiadać”, Ps 78,2; יָדַע - „rozumieć”,

Ancient Israel and Philistia: Settler Colonialism and Ethnocultural Interaction, (Ugarit Forschungen; 45), Münster 2014. O greckim tle sagi Samsona i zadawanych przez niego zagadek rozpisuje się A. Yadin, *Samson's hidā*, „Vetus Testamentum” 52/3 (2002), s. 418-423.

⁶ M.J. Grey, „The Redeemer to Arise from the House of Dan”: *Samson, Apocalypticism, and Messianic Hopes in Late Antique Galilee*, „Journal for the Study of Judaism” 44 (2013) s. 581. E.L. Greenstein w swoim obszernym artykule napisał wręcz, że „pierwszą anomalią jest charakter Samsona”, por. tenże, dz. cyt., s. 239. Powstało też kilka artykułów, których autorzy umieścili Samsona i Dalilę w kontekście seksualnym, wykazując przy tym elementy scenariusza sadomasochistycznego, gdzie dominująca rolę odgrywała kobieta, zob. U.Y. Kim, *More to the Eye than Meets the Eye. A Protest against Empire in Samson's Death?*, „Biblical Interpretation” 22 (2014).

⁷ O. Margalith, *Samson's Riddle and Samson's Magic Locks*, „Vetus Testamentum” 36/2 (1986), s. 225-226. Powtarza tę listę również A. Yadin, dz. cyt., s. 410-411.

⁸ Słowo הִתְחַלְּקוּ pojawia się w całej Biblii szesnaście razy. W sadze o Samsonie występuje osiem razy (Sdz 14,12.13.14.15.16.17.18.19); w Pięcioksięgu raz (Lb 12,8); w innych księgach historycznych dwa razy (1 Krl 10,1; 2 Krn 9,1); w dziełach mądrościowych – dwa razy (Ps 78,2; Prz 1,6) oraz u proroków trzykrotnie (Ez 17,2; Dan 8,23; Hab. 2,6).

Dan 8,23) lub rzeczownikami odczasownikowymi (מְלִיצָה – «mówienie», Hab. 2,6). Zestawiane są one także na równi z „mądrymi słowami” (חֵכְמִים דְּבָרִים, Prz 1,6). Z interesującym nas czasownikiem דָּבַר pojawia się jedynie pięciokrotnie⁹, przy czym sam czasownik w całej Biblii Hebrajskiej występuje 370 razy. Zwykle tłumaczone może być jako „mówić”, „oświadczać”, „przekazywać”, „wyjaśniać”, „oświadczać”, „informować”, „tłumaczyć”¹⁰. Istnieją jeszcze inne możliwości przekładu czasownika דָּבַר: „denuncjować”, „demaskować”¹¹. Ta możliwość tłumaczenia w kontekście zagadek stawianych przez Samsona oraz zatajeniu prawdy przez Bożego posłańca i żonę całej prawdy nie może być użyta. Skłaniam się do pierwszej grupy wyrazów, spośród których najlepszym wyborem byłoby słowo „przekazywać”. Egzegeci proponują także inne rozwiązania, które nie znalazły się w słownikach hebrajskiego biblijnego. Omawiany czasownik przetłumaczyć można jako „ujawniać”, „rozgłaszać”. Użycie tego tłumaczenia wskazuje jakoby pewne informacje nie były wcześniej dostępne dla wszystkich i dopiero przy zastosowaniu zagadki można było je odkryć. Jak okaże się w dalszej części artykułu, żona Manoacha po widzeniu anioła nie podaje całej prawdy o wieściach, jakie przekazał jej Boży posłaniec. W zagadkach konstruowanych przez Samsona leżą wskazówki, ale same w sobie nie są one wyjawieniem całej prawdy, tylko pewnym nakierowaniem na rzeczywistość, o której mówią. Manoach, zadając pytanie Bożemu posłańcowi, ujawnił, że istnieje jakaś wiedza jemu jeszcze niedostępna. Pytania pojawiające się poza narracją o zagadkach zadawanych przez Samsona powiększają rezerwuar tajemnic. Poprzez te pytania czytelnik może odnieść wrażenie, że zagadki dominują nie tylko w czternastym i szesnastym rozdziale Księgi Sędziów¹². Tym, co odróżnia zagadki Samsona od tajemniczych oświadczeń jego rodziców, jest ich „karkołomność”. Bohater sagi zadaje je w dramatycznych sytuacjach, kiedy jego życie jest zagrożone, a mimo to prowokuje do poszukiwania odpowiedzi¹³.

2. „Zagadkowe” środowisko rodzinne i społeczne

Biblijny życiorys¹⁴ Samsona pozbawiony został okresu młodości. Autor natchniony, po wskazaniu na ramy chronologiczne wydarzeń (13,1)¹⁵, określeniu

⁹ דָּבַר (14,13.14; *hifil*); דָּבַר (14,15; *hifil*, con. imperfecte iussive); דָּבַר (14,17; *hifil*, consecutive imperfect); דָּבַר (14,19; *hifil*, participle).

¹⁰ D.J.A. Clines, *The Dictionary of Classical Hebrew*, Vol. V, Sheffield 2011, s. 600-603.

¹¹ D.J.A. Clines, dz. cyt., s. 603.

¹² E.L. Greenstien, dz. cyt., s. 247.

¹³ A. Yadin, dz. cyt., s. 408.

¹⁴ Ł. Niesiołowski-Spanò wskazuje na problemy z ustaleniem gatunku literackiego i stawia historię Samsona obok mitów heroicznych starożytnej Grecji, dz. cyt., s. 371.

¹⁵ Soggin wskazuje na pewną dysproporcję w podawanych danych, kiedy porównuje 13,1 z 16,31, por. tenże, *Judges*, Louisville 2016, s. 228. W pierwszym wersecie mowa o czterdziestu latach ucisku

miejsca, w którym historia Samsona się rozgrywa (w. 2) oraz po przedłożeniu informacji o spotkaniu rodziców z Bożym posłańcem (מַלְאָכִים הָאֱלֹהִים) (ww. 3-21), przechodzi do krótkiej adnotacji o narodzinach Samsona i wypełnieniu zadania, jakie jego matce powierzył wcześniej Anioł Pana (w. 24a). Bohater dorastał w swoich rodzinnych stronach, „między Sorea a Esztoł”¹⁶, a jego wzrostowi towarzyszyło Boże błogosławieństwo (ww. 24a-25). Może wydawać się zaskakujące, jak wiele miejsca poświęcił autor biblijny na opis spotkań matki i ojca przyszłego sędziego Izraela z Bożym wysłańcem, w kontekście krótkiej adnotacji o narodzinach podniośle zapowiadanego potomka¹⁷. Skupienie hagiografa na szczegółowym przedstawieniu konwersacji pomiędzy rodzicami Samsona a Aniołem Pana stanowi oryginalną część Biblii Hebrajskiej. Podczas gdy zapowiedź narodzin wielkiego izraelskiego wojownika zajmuje w przybliżeniu cały rozdział, tak trudno znaleźć opis narodzin izraelskiego prawodawcy i przewodnika do ziemi obiecanej, Mojżesza, lub innej ważnej postaci, znanej z ksiąg historycznych, jaką był Samuel, inspirator monarchii izraelskiej¹⁸. Zapowiedzi Bożego wysłańca o narodzeniu potomka (w. 3b) i o jego przyszłości (w. 5b) realizują się kolejno w 13,24 oraz w dalszej części sagi o Samsonie¹⁹. W opinii niektórych badaczy, cykle o Gedeonie i o Samsonie odsłaniają historię o Danitach. Te dwie sagi o biblijnych sędziach noszą znamiona „opowieści kultycznych”²⁰. Rozbudowany opis spotkania Manoacha i jego żony z Bożym posłańcem mógł służyć jako próba identyfikacji kultu Danitów z „oficjalnie”

ze strony Filistynów, a w drugim o dwudziestu latach panowania Samsona jako biblijnego sędziego. Co zrobić z brakującymi informacjami o pozostałych dwudziestu latach? Można podążać drogą zaproponowaną przez Soggina, który wskazywał na budowę opowiadania z różnych tradycji. Można jednak uznać, że te dwadzieścia brakujących lat to okres dorastania Samsona, o którym hagiograf wspomina tylko intencjonalnie (13,24b-25). Można jedynie domniemywać, dlaczego autor biblijny zdecydował się na budowę opowiada o Samsonie pomijając jego lata młodości, jednak nie jest to celem przedkładanego artykułu. Ponadto, formuła wprowadzająca główne wątki w Księdze Sędziów, zostaje użyta po raz ostatni (13,1a), por. B.G. Webb, *The Book of Judges. An Integrated Reading*, (Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series; 46), Sheffield 1987, s. 162.

¹⁶ Lokalizacja tego miejsca wiąże się ze wskazaniem na tereny zajmowane przez pokolenie Dana. Soggin wskazuje, że teren, na którym rozgrywa się saga o Samsonie, rozciąga się między ziemiami Efraima na północy, Judą na południu i Benjaminem na wschodzie (zob. Joz 19,40-48), por. tenże, dz. cyt., s. 225-226. Dokładniej tereny, po których przemieszczało się nomadyczne plemię Dana, określił Yadin, wskazując na obszar między Sorea i Esztoal (Sdz 13,25) a Kariat Jearim (18,12). Analizując sagę o Samsonie (prawdopodobnie głównie 15,11-12) uznał, że stosunki Danitów z Filistynami były przyjacielskie, stąd musieli oni zamieszkiwać gdzieś w granicach obszaru zajmowanego przez Filistynów, por. J.S. Bray, *Sacred Dan. Religious Tradition and Cultic Practice in Judges 17-18*, (Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies; 449), New York 2006, s. 16-17.

¹⁷ R. Baker, *Hollow Men, Strange Women. Riddles, Codes and Otherness in the Book of Judges*, (Biblical Interpretations Series; 143), Leiden-Boston 2016, s. 49.

¹⁸ Analizę porównawczą dwóch postaci, Samsona i Samuela, przeprowadził F. Blumenthal, *Samson and Samuel: Two Styles of Leadership*, JBQ 33/2 (130), s. 108-112.

¹⁹ B.G. Webb, dz. cyt., s. 163; J. Kim, *The Structure of the Samson Cycle*, Leuven 1993, s. 184.

²⁰ J.S. Bray, dz. cyt., s. 50-52.

sprawowanym kultem Izraela. Całość sagi została skomponowana, by umocnić jahwizm, który mógł przetrwać walkę religijną z rywalami tylko dzięki stworzeniu unikalnych treści i dążeniu do czystości kultycznej²¹, która porządkowała struktury społeczne.

Zdolność do konstruowania zagadek Samson wysłał z mlekiem matki – to stwierdzenie jest uprawomocnione, bowiem żona Manoacha nie dość, że prowadzi dyskusję ze swoim mężem w sposób tajemniczy, to i sama pozostaje enigmatyczną postacią. Jej rola, bezimiennej kobiety²², która otrzymała widzenie Anioła Pańskiego, jest zaskakująca. Poinformowała o wszystkim swego męża, a ten, być może zwiedziony nieufnością do żeńskiego świadka nadnaturalnych wydarzeń, zwrócił się do Boga z prośbą o ponowne pouczenie. Należy podkreślić dwie kwestie: częstotliwość spotkań żony Manoacha z anielskim posłańcem oraz pełna zaskoczenia postawa Manoacha. Porównując częstotliwość kontaktów matki Samsona z aniołem z tym, ile razy styczność miał jej mąż, można odnieść wrażenie, że Manoach w tej historii nie jest wcale potrzebny²³, tym bardziej, że ominęły go niektóre informacje. Powstaje pewien brak i niedopowiedzenie ze strony hagiografa. Nie wzmiankował on w żaden sposób zbliżenia się dwojga, by urzeczywistnić nowinę przekazaną przez Bożego zwiastuna. Idiom בוא אל (13,6) tłumaczony był przez Marca Bettlera w kontekście seksualnego zbliżenia. Według koncepcji tego badacza to nie Manoach jest biologicznym ojcem Samsona, lecz anioł, który, jak miałyby oznajmić jego żona, „przyszędł i spał ze mną”²⁴. Zaskoczenie Manoacha na wieść o przyszłym potomku

²¹ J.L. Crenshaw, dz. cyt., s. 80.

²² Crenshaw wskazuje, że brak imienia pomaga w identyfikacji z daną postacią. Brak ten jest również wyrazem pogodzenia się z własną „jałową sytuacją” (*barren plight*). Mimo przeciwieństw żonę Manoacha można uznać za jedną z najszlachetniejszych matek w Izraelu, tenże, dz. cyt., s. 70. Żona Manoacha, w przeciwieństwie do swojego męża, uznawana jest jako pozytywna postać, por. M. Le Roux, *The Wife of Manoaah, The Mother of Samson*, “Journal for Semitics” 25/2 (2016), s. 548. Greenstein wskazuje na paradoks: bezimienna matka nadaje synowi imię, równocześnie nie przytaczając jego etymologii, jak to zwykle bywa z scenach narodzin ważnych postaci biblijnych, por. tenże, dz. cyt., s. 241.

²³ Derks sugeruje przy tym, że to nie Manoach jest prawdziwym ojcem Samsona, a Jahwe, stąd hagiograf ogranicza do niezbędnego minimum jego aktywność, tenże, „*If I Be Shaven, Then My Strength Will Go from Me*” *A Queer Reading of the Samson Narrative*, “Biblical Interpretation” 23 (2015), s. 556.

²⁴ U.Y. Kim, dz. cyt., s. 3. Podobnie również G. Mobley, dz. cyt., s. 87. Interesującą diagnozę stawia Lilian Klein. Wskazuje ona na słowo יקד, które pojawia się w kilku miejscach tekstu biblijnego, gdy mowa jest o Boskich odwiedzinach u kobiet, które po spotkaniu z Jahwe zachodzą w ciążę (Rdz 21,1; 1 Sm 2,21). Czasownik ten występuje również w narracji o Samsonie, kiedy hagiograf odnotowuje jego odwiedziny u Filiżytki, gdy przynosi jej kozłą i chce z nią współżyć (Sdz 15,1). Słowo to funkcjonuje zatem jako określenie „ludzkiej pożądań seksualnych lub boskiej laskawości”, por. L.R. Klein, *The Triumph of Irony in the Book of the Judges*, (Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series; 68), Sheffield 1988, s. 113. Trudno jednak wytłumaczyć na czym ta laskawość miała by polegać. Jasnym staje się, że to udział Jahwe w historii ludzkiej prowokuje nowe życie, w tym przypadku Samsona. Assis również zwraca uwagę, że formuła „Chcę wejść do mojej żony, do jej sypialni” (15,1) oznacza w rzeczywistości „Będę miał stosunek płciowy z moją żoną”, por. E. Assis, *The Structure*

nie powinno dziwić, bowiem trudno o proste wyjaśnienie sytuacji, kiedy niepłodna kobieta spodziewa się dziecka. Bezpłodność w Biblii jest miejscem działania Boga, który wykorzystuje je do realizacji swoich celów, a towarzyszą mu obietnica i błogosławieństwo dane człowiekowi²⁵. Bóg przy pomocy wysłanników oznajmia ludziom plany, jakie ma wobec nich²⁶. Żona Manoacha pominęła jednak w swojej relacji dwie istotne wiadomości, o których nie wspomniał także Anioł Pana w kolejnym widzeniu, jakie dostępne było także dla przyszłego ojca. Miała ona stosować specjalną dietę, wolną od konkretnych napojów i nieczystych pokarmów („nie pij wina ani sycery i nie jedz nic nieczystego”, w. 4a), o czym wspomniała mężowi. Powtórzyła również, że ich potomek „będzie poświęcony Bogu” (w. 5c). Zataiła jednak dwie istotne informacje: by nie golić syna, gdy będzie dorastał (w. 5b), oraz, że jego przeznaczeniem będzie wyzwolenie Izraela spod panowania filistyńskiego (w. 5d). Dane te nie zostały również powtórzone przez Bożego wysłannika w jego drugiej mowie, której świadkiem był Manoach (ww. 13-14). Manoach, mimo iż był głową rodziny, został zignorowany zarówno przez swoją żonę, jak i przez anioła²⁷. Przemilczenie wiadomości o nieścianiu włosów z głowy syna może być jednoznaczne z poświęceniem go Bogu, co byłoby również jasne dla jego ojca. Biorąc jednak pod uwagę, że to we włosach Samsona tkwiła jego nadprzyrodzona siła²⁸, mniemać można, że zatajenie tej prawdy przed jego ojcem wynikało z troski o nierozprzestrzenienie się tej wiadomości. Trzymane w ukryciu było także przeznaczenie Samsona do walki z Filistynami, czego dowodem jest brak zrozumienia przez rodziców decyzji ich pierworodnego (14,4)²⁹. Zastanawiające jest to, że zakaz spożywania napojów alkoholowych oraz produktów uznawanych za nieczyste, odnosił się tylko do matki. Jeśli chodzi o obostrzenia, jakimi został obłożony Samson, to autor biblijny informuje jedynie o nieścianiu przez niego włosów, co ma być oznaką przynależności do Boga. Trzy kwestie decydowały o ważności złożonych ślubów: abstynencji od napojów alkoholowych (Lb 6,3),

and Meaning of the Samson Narratives (Jud. 13-16), w: *Samson: Hero or Fool? The Many Faces of Samson*, red. E. Eynikel, T. Nicklas, (Themes in Biblical Narrative; 17), Leiden-Bošton 2014, s. 6.

²⁵ J. Kim, dz. cyt., s. 181-182.

²⁶ We fragmencie 13,3 autor biblijny oparł o chiasm AA'BB': „Jesteś niepłodna (A) i dotychczas nie rodziłaś (A'), ale poczniesz (B) i urodzisz syna (B')”, J. Kim, dz. cyt., s. 182.

²⁷ U.Y. Kim, dz. cyt., s. 2

²⁸ Interesujący jest pierwszy wers pieśni Debory (Sdz 5,2), który można tłumaczyć jako „Kiedy włosy były dłuższe w Izraelu” (tłumaczenie dosłowne AJ). Sugeruje to, że nie tylko włosy Samsona były oznaką jego siły, ale także pozostałych izraelskich wojowników, którzy stanęli do walki w imię Boga. Długie włosy są oznaką przynależności do Izraela, co stawia Samsona w dogodnej pozycji w przeciwieństwie do jego wrogów. Włosy jako takie nie nadają siły, ale ich posiadanie określa identyfikację jako wojownika. Włosy w narracji biblijnej symbolizują też siłę ludzką pochodzącą wprost od Boga, por. E. Assis, dz. cyt., s. 10.

²⁹ Szczegółową analizę tego passusu przeprowadza Foster w swoim artykule: *Judges 14,4 – Yahweh uses Samson to provoke the Philistines*, “Old Testament Essays” 25/2 (2012).

wstrzymania się od golenia włosów i brody (6,5) oraz unikania kontaktu ze zwłokami (6,7). Samson jako jedyny bohater biblijny był związany ślubem nazireatu przez całe swoje życie, o czym zaświadcza Boży posłaniec w swojej mowie skierowanej do żony Manoacha: „gdyż chłopiec ten od poczęcia będzie poświęcony Bogu” (Sdz 13,5). Autor biblijny nie odniósł do Samsona wprost zakazu spożywania napojów alkoholowych, co nie oznacza, że go nie dotyczyły. Nakaz dotyczył przede wszystkim matki, co zobowiązuje w przyszłości także i Samsona do respektowania tych instrukcji. Dzięki takiemu zabiegowi autor biblijny ukazał szczególną relację pomiędzy matką a dzieckiem, które ta nosi w sobie. Już wskazanie na to, że Samson będzie nazirejczykiem od poczęcia wiąże go z odpowiednimi zarządzeniami³⁰. Ponadto, z oświadczeniem, jakie złożyła Manoachowi jego żona, wiąże się jeszcze problem trwałości ślubu nazireatu, z jakim związany został Samson. Boży wysłannik nie wspominał o tym, by Samson przez całe swoje życie związany był przysięgą, a jedynie wskazuje na to, że urodzi się już jako nazirejczyk (הַנְּזִירִים, 5b). Matka Samsona przekazała jednak Manoachowi inną wersję, twierdząc, że posłaniec mówił o całym życiu ich potomka (מִוֶּתְדֵי יוֹמָם, 7c). Oryginalna wiadomość została uzupełniona o przeczcucia przyszłej matki³¹.

Wypowiedź żony Manoacha, kiedy informuje męża o swojej nieznajomości imienia Bożego wysłannika (13,6b) i jego ponownym przybyciu (w. 10a) łączy się z wydarzeniami, których bohaterem był Samson (14,1-20) za pomocą czasownika נָגַד. Ów czasownik występuje znacznie częściej w serii opowiadającej o wybraniu przez Samsona kobiety na żonę spośród Filistynek (w. 2), jego walki z lwem, o której nie wspominał swemu ojcu i matce (w. 6); także wówczas, gdy częstował swoich rodziców miodem pochodzącym z padliny pokonanego zwierzęcia (w. 9). Użycie czasownika נָגַד jest typowe dla zagadek, jakie przygotował biblijny bohater dla swoich rozmówców: najpierw dla Filistynów podczas zaślubin z kobietą z Timmy³² i później, gdy próbował cierpliwość swojej ukochanej Dalili³³. Tak częste użycie czasownika נָגַד we fragmentach z opisami zagadek może sugerować, że i wcześniej bohaterzy sagi ukrywali przed sobą jakieś prawdy: żona przed mężem, a syn przed rodzicami. Manoach, po tym, gdy usłyszał wieści o swoim przyszłym potomku, którego zrodzi mu jego niepłodna żona, próbował znaleźć ziarno prawdy w jej oświadczeniu i wypytywał ją o imię zwiastuna tej nowiny. W odpowiedzi jednak usłyszał oświadczenie żony o nieznajomości imienia oraz pochodzenia Bożego wysłannika. Zatajenie istotnej dla przyszłego ojca wiadomości o imieniu wysłannika nie jest pomysłem matki Samsona. Wskazała ona jedynie w swoim oświadczeniu, że „on [Anioł Boży] nie oznajmił mi (לֹא לִי הִגִּיד) swego imienia” (BT,

³⁰ J. Kim, dz. cyt., s. 184.

³¹ B.G. Webb, dz. cyt., s. 166.

³² ww.12[x2].13.14.15.16[x3].17[x2].19.

³³ 16,6.10.13.15.17.18[x2].

13,6). Pojawia się ono jednak później w w. 18, kiedy Boży posłaniec odpowiada Manoachowi: „Czemu pytasz o moje imię? Ono jest niezwykle” (אֵלֶיךָ)³⁴. W narracji o Samsonie nie tylko główny bohater zadaje trudne do rozwiązania zagadki. Czynią to także i inne osoby, choć w pozostałych przypadkach sprawa jest bliższa zatajeniu prawdy i stworzeniu sekretu, niż słownej łamigówki.

3. Samson bohaterem zagadkowym

Samson jest człowiekiem skonfliktowanym ze wszystkimi, których zna lub napotyka na swojej drodze. Nie jest to doskonały przykład do naśladowania, zważywszy chociażby na stosunek wojownika do swoich rodziców, kiedy to oznajmia im o swoich małżeńskich planach, czyniąc to w sposób bezceremonialny (14,2-3)³⁵. Samson, jako przyszły wyzwoliciel Izraela spod jarzma filistyńskiego, nie jest w stanie zapewnić swoim pobratymcom bezpieczeństwa. Nawet podczas uroczystego momentu, jakim była jego ceremonia weselna, potrafił doprowadzić do złości swoich gości zadając im w niestosownym momencie trudną zagadkę, od której rozwiązania zależał ich dobytek (14,12b-13)³⁶. Jego działania są agresywne i stanowią zagrożenie nie tylko dla Filistynów, ale mogły stać się również powodem zbrojnej napaści na lud Izraela. Skrajną nonszalancją odznacza się w trakcie kreowania zagadek. Podczas gdy pierwsza, skierowana do gości weselnych, mogła kosztować go utratę życia, tak opis, jaki znajdujemy w Sdz 16 rozdziale stanowi przykład dziecinnej zabawy, niestosownej dla wytrwanego wojownika. Wystarczy wskazać, że odpowiedzi zostały przez Samsona udzielone po uporczywych namowach kobiety z Timmy (Sdz 14) i Dalili (Sdz 16). Można by zapytać, po co Samson konstruował trudne zagadki i jaki był ich cel, skoro wyjawiał prawdę pod wpływem niecierpliwości, kiedy musiał znosić natarczywe kobiece szlochanie. Hagiograf nie wskazuje raczej na współczucie, jakie miałyby cechować bohatera sagi.

³⁴ Webb określa syntaksę ww.18-19 jako anomalną (*anomalous*) i wiąże ją z Wj 15,11, gdzie w modlitwie kilkakrotnie wybrzmiewa odwołanie do piękna Jahwe, por. tenże, dz. cyt., s. 166.

³⁵ Foster wskazuje jakoby był to pierwszy przejaw anarchii wśród Izraelitów, co w drugiej części Sdz (17-21) zostało wymownie wskazane jako źródło nieszczęść narodu wybranego. Jest to zatem motyw łączący treść pierwszej i drugiej części Sdz, por. tenże, dz. cyt., s. 295. Dla niektórych zachowanie ojca Samsona, Manoacha, jest dowodem na brak ojcowskiej kontroli nad synem, por. U.Y. Kim, dz. cyt., s. 5. Część badaczy jest zdania, że Samson działając na szkodę Filistynom czyni to wyłącznie z pobudek prywatnych, por. S. Gillmayr-Bucher, dz. cyt., s. 34.

³⁶ Śmiałość, z jaką Samson skierował swe zagadki do Filistynów, oznaczać może jego dzielność, ale także seksualną dominację nad kobietą z Timmy i przewagę siły nad Filistynami, por. M. Derks, *If I Be Shaven*, s. 558.

Samson jest dla Izraela sędzią (שֹׁדֵט), danym przez Boga w obliczu zagrożenia ze strony Filistynów. Trudno jednak wyodrębnić obowiązki, jakie spełniać mieli kolejni biblijni sędziowie opisywani w Księdze Sędziów³⁷, stąd niektórzy egzegeci powątpiewają, czy Samsona można uznać za przedstawiciela tej grupy³⁸. Wspomina się o Samsonie jako o „sprawującym sądy nad Izraelem” zaledwie trzykrotnie w całej sekcji Sdz 13-16 (13,5b; 15,20³⁹; 16,31). Zaznacza się różnica w działaniu podejmowanym przez Samsona a pozostałych sędziów, którzy działając na rzecz Izraela nie czynili tego samotnie, bez wsparcia narodu wybranego. Soggin stwierdza, że wersety, w których określa się bohatera jako sędziego, nie są zbyt przekonujące⁴⁰. Istnieją jednak przesłanki, które pozwalają uznać Samsona za prawdziwego sędziego. Po pierwsze, imię Samsona wywodzi się ze rdzenia *šmš*, co łączy go z solarnym bóstwem mezopotamskim, Šamašem⁴¹. Ten z kolei piastował ważną funkcję w panteonie starożytnym i był odpowiedzialny za przeprowadzane sądy. W dodatku liczba lat panowania Samsona jako biblijnego sędziego odpowiada liczbie (20), z którą kojarzono Šamaša, a każdy dwudziesty dzień miesiąca poświęcano jego szczególnej czci⁴². Ironią jest, że ten, który ma sądzić Izraela i sprawować nad nim władzę, w pewnym momencie sam błądzi jako ślepiec. Będąc pozbawiony wzroku nie jest już w stanie sprawować władzy nad narodem wybranym⁴³.

Poszukując rozwiązania pierwszej zagadki, związanej z piastowaną przez Samsona pozycją, trzeba zwrócić się ku późniejszej tradycji biblijnej. W kata-

³⁷ Spostrzeżenia Webba na temat naszej wiedzy o instytucji izraelskich sędziów są godne przywołania: „myślimy, że wiemy, co to oznacza bycie sędzią. Ale prawie natychmiast to zrozumienie jest kwestionowane: Ehud jest bardziej przebiegłym zabójcą niż wojownikiem; Szamgar nie jest prawdopodobnie Izraelitą; Debora jest kobietą, i tak dalej, aż w końcu zaprezentowany jest nam Samson, który jest biegunowym przeciwieństwem Otniela”, tenże, dz. cyt., s. 170.

³⁸ Niektórzy badacze zgadzają się co do tego, że koncepcja instytucji „sędziego” oraz „mesjasza” mają ze sobą wiele wspólnych elementów, por. R. Baker, dz. cyt., s. 44. Być może należałoby zbadać dokładnie te fragmenty biblijne, w których owe koncepcje się pojawiają. Poszczególne tradycje biblijne mogły nazywać jedną rzecz dwojako. Zasadniczą różnicą pomiędzy Samsonem a pozostałymi sędziami jest to, że nie jest on słaby i pokorny, a tacy ludzie zwykle byli wybierani na kierowników Izraela, por. E.L. Greenstein, dz. cyt., s. 240.

³⁹ Ten passus stoi w sprzeczności z Sdz 15,11, gdzie reprezentacja Izraelitów pojawia się przed Samsonem z pretensjami o jego działania wymierzone w Filistynów.

⁴⁰ J. Alberto Soggin, dz. cyt., 228.

⁴¹ Ł. Niesiołowski-Spanò, dz. cyt., s. 409. Według Talmudu imię Samsona wiązać miało się z określeniem Jahwe jako „słońca” (Ps 84,12), co suponuje, iż jego siła ma źródło w Bogu. Wielu starożytnych rabinów nie miało jednak dobrego zdania na temat Samsona, por. E. Gass, B. Zissu, *Sela'a 'Etam and Samson Traditions, from the Biblical to the Byzantine Periods*, w: *Man Near a Roman Arch. Studies Presented to Prof. Yoram Tsafrir*, red. L. Di Segni, Y. Hirshfeld, J. Patrich, R. Talgam, Jerusalem 2009, s. 28-29. Powiązanie Samsona z bóstwami solarnymi i wyodrębnienie elementów mitologicznych z biblijnej sagi zostało zapoczątkowane przez takich badaczy jak H. Steintal i A. Smythe Palmer, por. G. Mobley, dz. cyt., s. 6-7.

⁴² R. Baker, dz. cyt., s. 47-48.

⁴³ Praktyka oślepienia więźniów propagowana była przez Hetytów. Proto-Filistyni, po wcześniejszym zapoznaniu się z nią, mieli przenieść ją podczas osiedlania się w Syro-Kanaanie, i dzięki temu pojawiła się również w tekstach biblijnych, Ł. Niesiołowski-Spanò, dz. cyt., s. 373.

logu wybitnych mężów Syrach w sposób ogólny przedstawia grono sędziów (Syr 46,11-12). Interesujące wydają się być słowa z w.12: „Niechaj ich kości z miejsca swego spoczynku powrócą do życia”, które mogą sugerować, że tradycje o poszczególnych sędziach miały charakter lokalny, a dopiero później zostały zebrane w całość. Także i w samej Księdze Sędziów znaleźć można przykłady zainteresowania hagiografa miejscem pochówku poszczególnych przedstawicieli tej grupy (Sdz 10,1-5; 12,8-15)⁴⁴. Autor Listu do Hebrajczyków wspomina Samsona obok innych sędziów, królów i proroków: „Cóż jeszcze mogę dodać? Zabrakłoby mi czasu, gdybym chciał opowiadać o Gedeonie, Baraku, Samsonie, Jeftem, Dawidzie, Samuelu i prorokach” (Hbr 11,32). Dalej następuje wyliczenie sławetnych dzieł dokonanych przez wspomnianych bohaterów, wśród których autor *Listu* odwołuje się do sceny zabicia lwa z Sdz 14,5-6.

Dysonans zauważalny jest również między dążeniami Samsona a przygotowanym przez Boga planem⁴⁵. Powiązanie mocy płynącej z przynależności do Boga, której symbolem były nieścięte włosy, ze słabością do kobiet, jaką objawił główny bohater trzykrotnie, jest niespotykane w pozostałych częściach Księgi Sędziów, jak i w całym Starym Testamencie, co czyni ten związek jeszcze bardziej enigmatycznym⁴⁶. Mimo poświęcenia Samsona na służbę Bogu, wydaje się on być niepokodzony ze swoim przeznaczeniem lub nie rozpoznał go w sposób odpowiedni. Widoczne jest to chociażby w zapowiedzi o narodzinach Samsona, kiedy wysłannik Boży powiadamia żonę Manoacha: „On zacznie wyzwalać Izraela z rąk Filistynów” (13,5c), podczas gdy Samson, już jako dorosły mężczyzna planuje ślub z Filistynką. Zwycięstwo nad Filistynami, opisywane w 15,9-20, przypisuje sobie, mówiąc: „Ośłą szczęką ich znieważylem. Ośłą szczęką zabiłem tysiąc mężczyzn”, zapominając o działaniu ducha Bożego (w. 14). Jeśli chodzi o kontakty Samsona z Bogiem to można wyróżnić trzy takie momenty. Pierwszy związany jest z obwieszczeniem jego narodzin, kiedy to za przyzwoleniem matki został mianowany nazirejczykiem, oddanym Bogu. Zwycięstwo Samsona w Ramath-Lehi jest prawdopodobnie historią o charakterze etiologicznym⁴⁷. Jest to drugi moment, kiedy Samson kieruje swoją prośbą do Jahwe, kiedy warunki są niesprzyjające, a jemu zagraża niebezpieczeństwo śmierci z pragnienia (15,18). Po raz ostatni więź Samsona ze Stwórcą ukazana została dopiero w 16,28, w momencie krytycznym, kiedy izraelski wojownik spętany został przyprawiony do filistyńskich władców, by ich zabawiać. Prosił wtedy Boga o wsparcie i udzielenie sił, gdyż te opuściły go wraz z momentem ścięcia jego włosów. Co ciekawe, nie chciał pomścić Izraelitów, którzy, wedle biblijnych

⁴⁴ P.W. Skehan, A.A. Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, (The Anchor Bible Commentary; 39), New York 1987, s. 517.

⁴⁵ J. Kim, dz. cyt., s. 233. Niektóre teksty żydowskie widzą w Samsonie odkupiciela narodu żydowskiego, por. M.J. Grey, dz. cyt., s. 575..

⁴⁶ E. Assis, dz. cyt., s. 1.

⁴⁷ Ł. Niesiołowski-Spanò, dz. cyt., s. 373.

przekazów, mieli być uciskani przez Filistynów. To strata wzroku, którym kierował się Samson przy wyborze kobiet, miała być bezpośrednią przyczyną jego gniewu i pragnienia zemsty na filistyńskich władcach. Mimo odrębnych zamiarów Samsona i Boga osiągnięty skutek był dla nich wymarzony: Samson ginie wraz z Filistynami, którzy stanowili zagrożenie dla narodu wybranego. Ironią jest, że nie ubolewał on nad stratą włosów. Co prawda, odrosły one po pewnym czasie na tyle, by siła fizyczna, jaką dysponował wcześniej bohater mogła do niego wrócić. Włosy jako znak przynależności do Boga i ich utrata symbolicznie oznaczały zerwanie więzi ze Stwórcą. Samson złamał prawo nazireatu, gdy zbliżył się do lwiej padliny, z której wydobyl miód (14,6-9). Stanowisko w sprawie kontaktu ze zmarłymi zostało dobitnie wyłożone w Lb 6,6-9. Ostatni werset zawiera instrukcje na wypadek kontaktu nazirejczyka z ludzkimi zwłokami lub zwierzęcą padliną: musi on dokonać oczyszczenia i zgoli włosy siódmego dnia. Samson, zamiast poświęcić ten czas na uwolnienie się od kultycznej nieczystości, ucztuje siedem dni na swojej weselnej uroczystości (Sdz 14,12).

Inaczej jest, gdy relację rozpatrywać będziemy z perspektywy Boga. Działal on na Samsona znacznie częściej, przy czym w większości momentów wykorzystywał go do walki z Filistynami (13,25⁴⁸; 14,6⁴⁹.19; 15,14). Podczas gdy mieszkańcy Judei pogodzeni byli z sytuacją „niewoli” filistyńskiej (15,11), tak Jahwe działał na rzecz własnych celów⁵⁰. Zestawiając dwa wersety (15,11.20) można dojść do wniosku, że na zniesieniu władzy filistyńskiej zależało tylko Bogu. Jeśli mieszkańcom Judei odpowiadała władza sprawowana przez Filistynów, to dlaczego Bóg wzbudził dla nich kolejnego sędziego? Saga o Samsonie z pewnością była spisana znacznie później, stąd zamiarem hagiografa była próba ukazania, w jaki sposób kształtowały się te relacje, oraz przedstawić sposób budowania tożsamości narodowej przez Izrael. Ważnym było nie tylko zrzucenie filistyńskiego brzemienia, ale również zatrzymanie procesu asymilacji z Filistynami⁵¹. Oryginalnością na tle historii pozostałych sędziów odznacza się saga o Samsonie, która nie rozpoczyna swojej działalności od walki z innymi bóstwami, czczonymi przez „znenawidzonych” Filistynów.

Oczy, których pozbawiony został biblijny bohater, były mu niezbędne w wyborze kobiety, towarzyszki życia. Jego główny cel, a więc zdobycie kochanki, dostrzegalny jest w jego dwóch mowach, w których oświadczą rodzicom, że wybranką jego „oczu” pozostaje Filistynka z Timny: „W Timnie pośród Filistynek ujrzałem (וַיִּרְאֶה) kobietę, którą weźcie teraz dla mnie za żonę” (w. 2a) i „Weź mi

⁴⁸ Gillmayr uznaje w tym wyrażeniu oznakę adolescencji Samsona – bohater nie jest w stanie działać bez ducha Pańskiego; por. tenże, dz. cyt., s. 36.

⁴⁹ To jedyny moment w całej sadze o Samsonie, kiedy וַיִּרְאֶה pojawia się nagle i uzdalnia bohatera, by ten mógł pokonać Filistynów, por. E. Gass, B. Zissu, dz. cyt., s. 26.

⁵⁰ B.G. Webb, dz. cyt., s. 163.

⁵¹ S.J. Foster, dz. cyt., s. 293; M. Derks, dz. cyt., s. 559.

za żonę właśnie tę kobietę, bo ona *jest dobra w moich oczach*⁵² (w. 3b). Wyrażenie *כַּיְשֵׁרָה יִשְׁרָה עֵינַי* pojawia się w tekście Księgi Sędziów jeszcze dwukrotnie i zawsze oznacza pejoratywne zachowania (17,6; 21,25). Zamiar Boga pozostaje zatem ukryty pod dążeniami bohatera sagi, który chce przede wszystkim zrealizować swoje pragnienia. Sformułowanie stoi w opozycji do użytego w hymnie o stworzeniu świata zwrotu: „Bóg widział, że było dobre” (*וַיֵּרָא כִּי-טוֹב אֱלֹהִים טוֹב*, m.in. Rdz 1,12). Teraz bowiem już nie Bóg widzi jakąś rzecz jako dobrą, tylko człowiek dokonuje oceny sytuacji i działa zgodnie z własnym osądem. Według hagiografa Izrael musi być prowadzony przez specjalnie przygotowaną do tego jednostkę (np. króla, Sdz 17,6a), bowiem bez kierownictwa popada w grzech i „każdy czyni to, co słuszne w jego oczach” (BT, w.6b). Historia biblijnego Izraela ukazuje wiele momentów, kiedy, pomimo sprawowania nad nim władzy przez powołanych przez Boga ludzi, dopuszczał się prawnych i kultycznych wykroczeń (np. Wj 32-34). Tym razem zostaje słabość bohatera sagi, którego dążenia do wzięcia w posiadanie kobiety wywołują u jego najbliższych zdziwienie, zostaje wykorzystana przez Boga do wszczęcia konfliktu z Filistynami, jaki w efekcie ma przynieść Izraelitom wyzwolenie.

Wnioski

Dokonany przegląd poszczególnych elementów składających się na sagę o biblijnym bohaterze, Samsonie, uzmysławia bogactwo narracji sekcji Sdz 13-16. Już nie tylko Samson opowiada zagadki, ale także jego rodzice zakrywają pewne prawdy przed sobą i nie oznajmiają wszystkiego w sposób jasny. Kolejne passusy oczekują na bardziej dokładne opracowanie, lecz już teraz można stwierdzić, że narracja utkana przez autorów biblijnych i zawarta w sekcji Sdz 13-16 nosi znamiona tajemniczej, pełnej ironii, zawierającej wiele ukrytych i zagadkowych stwierdzeń. Relacje pomiędzy poszczególnymi bohaterami są niejednokrotnie enigmatyczne i mogą stawiać wiele trudności interpretacyjnych. Jedną z pierwszych zagadek, jakie można napotkać podczas lektury sagi, jest ojcostwo Manoacha oraz przeznaczenie głównego bohatera. Dalej, trudności mnożą się, z czego wynikają trudności interpretacyjne. Dla czytelnika poszukującego w sadze o Samsonie prawdy od Boga jasnym jest, że to nie ludzkie zamiary, a wola Boża powinna być realizowana. Dowodem na to jest sam głównym bohater, który w sposób niedoskonały realizował swoje życiowe powinności, bowiem dla Izraela miał być on sędzią i wsparciem, a mógł swoimi decyzjami doprowadzić do militarnej potyczki z Filistynami. Jego działania, pozbawione często prawdziwej relacji z Bogiem, doprowadzają go do sytuacji kryzysowej, a w końcu do śmierci.

⁵² Wyróżnienie AJ; polskie przekłady w tym miejscu są niedokładne: „bo ona mi się podoba” (BP) lub „gdźz spodobała się moim oczom” (BT).

Literatura

- Assis, E., *The Structure and Meaning of the Samson Narratives* (Jud. 13-16), w: *Samson: Hero or Fool? The Many Faces of Samson*, red. E. Eynikel, T. Nicklas, (Themes in Biblical Narrative; 17), Leiden, Boston 2014, s. 1-12.
- Baker, R., *Hollow Men, Strange Women. Riddles, Codes and Otherness in the Book of Judges*, (Biblical Interpretations Series; 143), Leiden, Boston 2016.
- Blumenthal, F., *Samson and Samuel: Two Styles of Leadership*, "Jewish Biblical Quarterly" 33/2 (130), s. 108-112.
- Bray, J.S., *Sacred Dan. Religious Tradition and Cultic Practice in Judges 17-18*, (Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies; 449), New York 2006.
- Clines, D.J.A., *The Dictionary of Classical Hebrew*, Vol. V, Sheffield 2011.
- Crenshaw, J.L., *Samson: A Secret Betrayed, A Vow Ignored*, Atlanta 1978.
- Derks, M., 'If I Be Shaven, Then My Strength Will Go from Me'. *A Queer Reading of the Samson Narrative*, "Biblical Interpretation" 23 (2015), s. 553-573.
- Foster, S.J., *Judges 14,4 – Yahweh uses Samson to provoke the Philistines*, "Old Testament Essays" 25/2 (2012), s. 292-302.
- Gass, E., Zissu B., *Sel'a 'Etam and Samson Traditions, from the Biblical to the Byzantine Periods, w: Man Near a Roman Arch. Studies Presented to Prof. Yoram Tsafrir*, red. L. Di Segni, Y. Hirshfeld, J. Patrich, R. Talgam, Jerusalem 2009, s. 25-46.
- Gillmayr-Bucher, S., *A Hero Ensnared in Otherness? Literary Images of Samson*, w: *Samson: Hero or Fool? The Many Faces of Samson*, red. E. Eynikel, T. Nicklas, (Themes in Biblical Narrative; 17), Leiden, Boston 2014, s. 33-51.
- Greenstein, E.L., *The Riddle of Samson*, "Prooftexts" 1/3 (1981), s. 237-260.
- Grey, M.J., „*The Redeemer to Arise from the House of Dan*”: *Samson, Apocalypticism, and Messianic Hopes in Late Antique Galilee*, "Journal for the Study of Judaism" 44 (2013), s. 553-589.
- Kim, J., *The Structure of the Samson Cycle*, Leuven 1993.
- Kim, U.Y., *More to the Eye than Meets the Eye. A Protest against Empire in Samson's Death?*, "Biblical Interpretation" 22 (2014), s. 1-19.
- Klein, L.R., *The Triumph of Irony in the Book of the Judges*, (Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series: 68), Sheffield 1988.
- Le Roux, M., *The Wife of Manoah, The Mother of Samson*, "Journal for Semitics" 25/2 (2016), s. 546-571.
- Margalith, O., *Samson's Riddle and Samson's Magic Locks*, "Vetus Testamentum" 36/2 (1986), s. 225-234.
- Mobley, G., *Samson and the Liminal Hero in the Ancient Near East*, (Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies; 453), New York, London 2006.
- Na'aman, N., *David's Stronghold and Samson's Rock of Etam*, w: *Let us Go up to Zion. Essays in Honour of H.G.M. Williamson on the Occasion of His Sixty-Fifth Birthday*, red. I. Provan, M.J. Boda, Supplement to Vetus Testamentum; 153), Leiden, Boston 2012, s. 431-440.
- Niditch, S., *Judges. A Commentary*, (Old Testament Library), Louisville 2011.
- Niesiołowski-Spanò, L., *Dziedzictwo Goliata: Filistyni i Hebrajczycy w czasach biblijnych*, Toruń 2012.
- Pitkänen, P., *Ancient Israel and Philistia: Settler Colonialism and Ethnocultural Interaction*, (Ugarit Forschungen; 45), Münster 2014.
- Rowlett, L., *Violent Femmes and S/M: Queering Samson and Delilah*, w: *Queer Commentary and the Hebrew Bible*, red. K. Stone, (The Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies; 334), Sheffield 2002.
- Skehan, P.W., Di Lella A.A., *The Wisdom of Ben Sira*, (The Anchor Bible Commentary; 39), New York 1987.
- Soggin, A.J., *Judges. A Commentary*, (The Old Testament Library), Louisville 2016.
- Webb, B.G., *The Book of Judges. An Integrated Reading*, (Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series; 46), Sheffield 1987.
- Yadin, A., *Samson's ḥidā*, w: "Vetus Testamentum" 52/3 (2002), s. 407-426.